

Angående risk för skada på Riksintresset Lunds stadskärna (M87) samt rivningshot mot Armaturfabriken i Lund

På uppdrag av regeringen utreder Trafikverket två nya järnvägsspår genom Lunds medeltida stadskärna. En sådan breddning av spårområdet hotar flera kulturhistoriskt känsliga och värdefulla miljöer (bl a Klosterkyrkan och Nygatan). Ett alternativ innebär rivning av Armaturfabriken. Nedan redogörs varför en rivning av detta industriminne innebär skada av Riksintresset M87.

Centralt i Lunds historia: Järnvägs- och industrimiljö växer fram i förening

Historien börjar 1864 när Carl Holmbergs Mekaniska Verkstad anlades mitt emot Lunds stationsbyggnad från 1858. Läget vid den nya järnvägen, invigd 1856, var strategisk ur transportsynpunkt. Verkstaden, som startat med 15 anställda, hade kring 1880 200 anställda och var Lunds största arbetsplats. Man tillverkade allt från strykjärn, kaminer och plogar till kompletta mejeritrustningar. Exporten gick förutom många europiska länder till Australien, Ryssland och Argentina.

Av denna industrimiljö finns inget kvar. Fabriken revs på 1940-talet och kring 1960 uppfördes här ny affärs- och bostadsbebyggelse. Idag heter platsen Knut den Stores torg. Men kvar i kvarteret finns Carl Holmbergs eget bostadshus vid Bantorget från 1885, med praktfull palatsfasad i vitputsad fransk nyrenässans. I bottenvåningen fanns ursprungligen butik och "showroom" för företagets produkter. Grannhuset, också det ett bostadshus men nu i morisk stil, byggdes 1899 av sonen Carl Olov Holmberg som blev direktör för företaget 1890.

Kvar i närheten finns också Armaturfabriken, ett Holmbergföretag som var verksamt till 1970-talet. Holmbergs Mekaniska Verkstad tillverkade bl a också ångmaskiner och till dessa behövdes ventiler, kranar, shuntar och mätinstrument som måste importeras. Därför grundade Carl Holmberg 1890 en ny fabrik som tillverkade dessa specialdelar: Carl Holmbergs Armaturfabrik, den första i sitt slag i Sverige.

Också Armaturfabriken placerades i stadskärnan intill Bantorget, inom synhåll från de båda bostadshusen och strax intill järnvägen, men väster om spåren. 1896 fick fabriken, ledd av Carl Holmbergs andra son Gottfried, sin nuvarande byggnad som sedan byggdes till i flera etapper. 1917 hade Armaturfabriken ca 300 anställda. 1919 gick Armaturfabriken samman med andra armaturföretag som vuxit upp i dess efterföljd och bildade AB Nordiska Armaturfabriken (NAF). Verksamheten fortsatte i byggnaden fram till 1977, bl a med tillverkning av SJ:s alla tågbronsar.

Carl Holmbergs Mekaniska Verkstad vid Bangatan
(foto kring 1900)

Carl Holmbergs bostad och "show room" till vänster.
Carl Olov Holmbergs bostad till höger; vid Bantorget

Armaturfabriken ett "fabriksslott" ritat av stadsarkitekten

Detta centrala avsnitt ur Lunds industrihistoria bör kompletteras med berättelsen om 1874 års byggnadsstadga. Då fick Sverige en heltäckande byggnadslag som reglerade hur och var man fick bygga i städer och som bl a stadgade att varje stad ska ha en byggnadsnämnd och en stadsarkitekt. Så fick Lund 1875 sin första stadsarkitekt - August Bernhard Jakobsson.

Carl Holmbergs Armaturfabrik vid järnvägen och Bantorget , ritad av A B Jakobsson (foto före 1906)

Den välutbildade Jakobsson (ingenjör och arkitekt) hade gjort praktik i både Paris och Wien och var väl skickad att ansvara för byggandet i Lund under denna expansiva epok. Han placerade Armaturfabriken som pendang till Klosterkyrkan och utformade den som ett "slott" i rött tegel, rosa sandsten och grå granit. Stilen var tidstypisk fri nyrenässans. Nord- och västfasadernas sidorisliter kröntes av en attika med dekorativa småtorn. Lister i formtegel avgränsade våningarna, medan fönstrens varierade form och rym betonade övergången från tung bottenvåning till lätt översta våning. Den bearbetade och påkostade arkitekturen passade inte bara fabriken prestigefyllda läge; den fungerade också som statusmarkör och marknadsföring för ännu ett Holmbergföretag.

Armaturfabrikens roll i Riksintresset

Lunds stadskärna utgör ett **Riksintresse för kulturmiljövården**. På Boverkets hemsida beskrivs hur Riksintressena för kulturmiljövården ska förstås: *Kulturmiljövårdens riksintressen är ett urval av sammanhängande miljöer som ska representera hela landets 10 000-åriga historia./.../ Vården som pekas ut är knutna till särskilda objekt och delområden men främst för att de ingår i ett rumsligt och funktionellt samband.* (understrykning AFSL).

Carl Holmbergs Armaturfabrik vid järnvägen och Bantorget (foto 2021)

Riksintresset Lunds stadskärna definieras enligt Riksantikvarieämbetet förutom av gatunät, kvartersform, gaturum, stadsvall, kyrka och universitet också av: *"Järnvägs miljön som en viktig faktor bakom 1800-talets industriella expansion."*

Idag är Armaturfabriken nyckelbyggnad för förståelsen av framväxten av miljöerna kring Bangatan och Bantorget. Järnvägen möjliggjorde den industriella kraftutvecklingen i 1800-talets Lund – och här finns ett vittnesbörd om sambandet. Järnvägen gav upphov till industriernas läge och tillsammans utgjorde de förutsättning för en modernisering av den gamla stadskärnans västra del. Som enda rest av Carl Holmbergs Mekaniska Verkstad ingår Armaturfabriken i en industrihistorisk ensemble tillsammans med de två Holmbergska bostadshusen där också varor ställdes ut och såldes – allt placerat kring det nya stationstorget (Bantorget) där också järnvägshotellet (Grand Hotel) byggdes 1896. Här mynnade också den modernt snörräta Nygatan som lagts ut parallellt med järnvägsspåren strax efter 1856.

- 1** Holmbergs mekaniska verkstad, 1864, riven 1958.
- 2** Holmbergs Armaturfabrik, 1896
- 3** Carl Holmbergs bostadshus, 1885
- 4** Carl Olof Holmbergs bostadshus, 1899
- 5** Lunds Stationshus, 1858.
- 6** Lunds stationshotell, idag Grand Hotel, 1896.
- 7** Lunds järnvägstorg, idag Bantorget.
- 8** Nygatan anlagd 1856 i samband med anläggning av järnvägen.
- 9** Klosterkyrkan, 1400-tal.
- 10** Domkyrkan, 1100-tal.

Detta är otvivelaktigt ett "rumsligt och funktionellt samband" inom Riksintresse M87 synnerligen värt att skydda.

Stadsmiljöföreningen AFSL begär därför att Länsstyrelsen i Malmö och Riksantikvarieämbetet i kontakt med Trafikverket proaktivt förhindrar processer som syftar till att radera detta historiska arv.

Lund 11 februari 2026

För Stadsmiljöföreningen AFSL

Thomas Hellquist

Ordf/

Ark MSA-SAR; Prof em Arkitektur och Gestaltning

0705 32 88 57

Carl Holmbergs Armaturfabrik sedd från Bantorget's nordvästra hörn (foto 2025).